

treballadors, / a la lium d'enceses *falles*, / cuitaven a fer l'adob», MÀguiló (*Ant. Podt.*, 1975); «ja pel portal se n'ixen, / rabera de braus óssos, que surten a caçar / --- / "A armes!" fan dos guaites cristians, quan los ferixen / los ulls, les *falles* mores ---», GaGirona ⁵ (*Seidia*, 234).

És clar que les *falles* valencianes són inseparables d'això, per bé que en aquestes s'ha imposat ja des d'antic el pas a designar la gran fogaina mateixa, però ja hem vist que aquest canvi es constata més o menys semblant en alguna de les valls pirinenques.³ En canvi en país de substrat mossàrab, les arrels són ben velles: *RMa.* ja va recollir el mossàr. *falya* en el segle XIII com a 'munt, apilotament': amb les equivalències ll. *acervus* i moss. arabitzat *fašqar* (Simonet, p. 201); traslladat, no sense transfigurar-lo, pels moros i moriscos, al Marroc i l'Oran, on resta amb sentit un poc canviat en els parlars aràbics locals: *fálya* és «javelle, ce que le moissonneur coupe en un coup de faucille» prop de Ceuta (Ġbála Nord) i Anġra (més Oest),⁴ reducció sens dubte del sentit de 'garba de blat' conservat en el Tell oranès, en una acc. més pròxima a la de 'garbera, amuntegament de garbes', que ja pot ser la de *RMa.*

Falla (pron. *fájə*) apareix també com a nom de la *Cephalaria leucantha* (Vogel, 1911), que a Bagà es crema formant-ne feixets, en forma d'antorxa, a la nit de Nadal (*AlcM* i *BDC* XVIII, 10); cf. la notícia del crit «a la *faya*, a la *faya*, Nostre Senyor ha nascut a la paya» dels nois de Berga *DAG.*, que hi afegeix «*falla* branca seca o palla per a cremar»; i referint-ho a Pollença, «mena d'atxes fetes de gansulls o càrritx espigat»; en efecte jo també vaig sentir *sə fá(i)ə* a Son Servera (1964) com a nom de l'espiga alta de la carritxera; d'ací deu derivar *faió* «canya molt prima que fa el càrritx», que *AlcM* registra a Manacor (per a la usada per a les capulles dels molins, i en la frase *menjar faió* 'ser un beneit' de les *Rond.* d'AMAlcover); car, de fet, *falló*, per a una mena d'atxa, és ben antic: «portà cascú un cantarell plen d'oli en la una mà, e en l'altra un *falló* de tea; e isqueren aquests servents de la ciutat, ben spertament, ab los *fallons* ensesos», Desclot (§163, *NCl.* v, 97.16). D'ací *faieta* mall., capell de ~, el de palla que es porta en l'estiu.⁵

DERIV.: *Fallar* «matar ocells a cops de buscall o de pala, durant les nits d'hivern: se'n diu *anar a fallar*, perquè cal dur una *falla* (atxa) a fi de veure els ocells --- les *falles* benissanetanes es fan amb un tros de samia vella, la qual encesa, dóna una flama viva; els petits volàtils --- queden enluernats», Bladé (*Benissanet*, 168); a Tort. i Priorat *AlcM*.

Fallaire [1886, Verd.]: «--- s'obiren en lo bosc altres estrelles / y s'ou un cant de cèltica tonada ressonar: / del bosc de Canigó són los *fallayres*, / que dancen, fent cotejar pels ayres / ses trenta enceses *falles*, com trenta serps de foc: / en sardana fantàstica voltegen / y, de mà en mà tirades, espurnegen, / de bruixes y dimonis com estraftent un joc / --- d'ençà que una n'hi hagué, / d'ulls blavens y cella rossa / --- a un *fallayre* li ha caygut / a l'ull, malhaja la brossa! / --- ⁶⁰

avuy jauríem plegats / en mon jaç de foc y sofre», *Canigó* I, 30a; amb la nota: «són los que corren --- per los boscos y montanyes --- ab falles de pega o teyes enceses, cantant corrandes y cançons a Sant Joan, la nit abans de sa festa»; són famosos en particular els de Taüll, i de les valls veïnes d'Àneu (Borén, 1964) i Barravés (els de Montanui els veuen des de pertot, i molt lluny, quan van a fer el faro a la Crenxa de Dalt, la vetlla de St. Joan, 1957).

Però a part d'això P. Coromines, des de jove, havia sentit a contar als seus amics pallaresos històries de la creença popular en els poders màgics dels fallaires, i en ressonen passatges de les seves obres: «bellíssimes fades que li despertaven la sensualitat --- emportats ells i elles entremig d'una cavalcada de *fallaires* i bruixes, que marxava desenfundament pels aires amb gran tro de trompetes i de picarols --- En una branca d'estepa / se m'embulla el pensament, / teranyina primflada / --- / Les muntanyes sense bruixes / són com roses sense olor ---», *Silèn* (cap. 7, p. 99; O. C., 41a).

Diumenge fallà (<-ar) *DAG.* *Faller* [1473]; *fallera*: la *Fallera Major* elegida Reina de les Falles de Sant Josep a València (vegeu retrats d'aqueixes formosíssimes dames en *Pensat i Fet*). *Fallera* 'fester' pall. *Falló*; «portà cascú --- un *falló* de tea, e isqueren aquests servents de la ciutat ben spertament ab los *fallons* encesos; ans que ls fransesos de la ost se fossen regoneguts, ja foren venguts --- a les gates, e hagueren-les untades ab aquell oli que portaven, e tantost materen foc ab aquells *fallons*» (Desclot, § 162, *NCl.* v, 97.57); *fallonar*; i *falleta* veg. supra. *Fallal* pall. 'fumall per espantar les abelles quan cresten l'arna. D'un **fallell* potser, per dissimilació, *fagell* 'la terra amb què colguen la pila de carbó quan ja es carbonitza' (alt i baix Emp.),⁶ suposo perquè de moment deu posar-se quasi tan roent com un *falló* brandat (cf. la dissimilació que observem en *gibrell*, *ginjol*, i *NLL* com *Fonogedell* (de *Fonollet*), *pužəŋkrál*, *pužəŋkrə* i anàlegs).

D'atxa: *atxer* [1868, *SLitCosta*], *atxera*. Cf. encara *FESTER*.

CPT.: Mall. *refajfai* 'flamarada viva però de poca durada', amb duplicació *fajl-fajl* i *re-* intensificador (Moll, *AORBB* II, 34); AMAlcover definia *xicalènia* com «fogaró, *refajfay*» i el *DAG.* porta *refajfay*, on potser la *-l-* no és errada sinó despalatalització de *-fallfall* davant consonant.

¹ En el gascò del Gers continua *Haille* o *La-baille*, i allà és el nom del cim on fan el «Faro» els fallaires, Polge, *Mél. Phil.* Gers, 1959, 68-9. No una cresta o carena (si bé potser no hem de rebutjar la idea que passant per això arribés a designar la cresta del gall, com ho fa en parts del gascò central). —

² BCEC, 1907, 150, a tenir en compte més aviat en relació amb el passatge de JRoig. — ³ Per a les falles valencianes no manquen de valor els articles de: Fc. Almela i Vives, *Las fallas*, Bna., Argos, 1949, 55 pp.; i J. Giner i March, en *Pensat i Fet* març de 1964; divulgadores, amb poca erudició pròpia aquella, amb menys aquesta, de tan pura intenció.